

PROVINCIE UTRECHT.

Dit gewest is aldus genaamd naar zijne oude hoofdstad, doch was vroeger meer bekend onder den naam van het Sticht van Utrecht, gelijk alle grondgebied van geestelijke personen *Stift* werd genaamd, hetwelk later in *Sticht* is veranderd.

Onder de Bisschoppen was het Sticht verdeeld in Over- en Nedersticht; het Oversticht bestond uit de Provincie Overijssel, welke even als het Nedersticht (Utrecht) aan het bisschoppelijk gezag was onderworpen, en ter onderscheiding aldus werd genaamd, dewijl het aan den anderen kant van den IJssel was gelegen.

Het Nedersticht of de tegenwoordige Provincie Utrecht, grenst ten noorden aan het Gooiland en de Zuiderzee, ten oosten aan Gelderland en ten zuidoosten en westen aan Zuidholland.

Derzelve lengte van het oosten tot het westen, bedraagt 14 uren, terwijl hare breedte niet meer dan 7 uren zal beloopt.

View of the Town of Bristol by the Wharfe and the St. Peter's Church in the foreground

Hare omtrek is uithoofde der onregelmatige hoeken, niet juist optegeven, men kan denzelfven echter op 40 uren schatten, terwijl hare oppervlakte ongeveer 45 □ uren zal inhouden. Zij bevat circa 126,100 bunders, volgens de kadastrale opmeting.

De grond, die hier meest vlak en merkelyk hooger is dan in Holland (*), brengt schoon graan, aard- en boomvruchten voort; men vindt er verder grazige weiden en eene menigte veengronden, benevens tabakspanterijen. Er zijn zware ossen en goede melkkoeijen, alsmede sterke paarden, vele schapen en varkens, wild en smakelyke riviervis. Het water is zoet en altijd stroomende, de westen en zuid-westen wind wordt aldaar het meest waargenomen (†), het luchtsgestel is droog, waardoor de inwoners gezond en sterk zijn, en velen eenen hoogen ouderdom bereiken.

De stroomen en rivieren, die deze Provincie doorsnijden en bespoelen, zijn: de Rhojn, de Lek, de Eem, de Vecht, de IJssel, de Kromme de Leidsche Rijn en de Aa.

De inwoners zijn van ouds wegens hunne dapperheid en nuyver op hunne vrijheid, zeer beroemd, en waren trouwe bondgenooten; zij zijn arbeidzaam en welgesteld, voorstanders van kunsten en wetenschappen; onder hen bevinden zich vele adelyke geslachten en aanzienlyke kooplieden. De onderscheidene takken van nuyverheid zijn er bloeyende en nemen dagelyks nog in welvaart toe.

(*) Zie dit Tijdschrift, 1 deel. 1 stuk. bl. 11.

(†) Als bov., 1 deel. 1 stuk. bl. 41.

Het bestuur is volgens de grondwet zamengesteld uit de Staten der Provincie, die uit 36 leden bestaan, in gelijk getal gekozen uit de ridderschap, de steden, en de landeigenaars, aan wier hoofd een Gouverneur geplaatst is: drie leden worden door hen gekozen en naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal afgezonden.

Het Nedersticht werd tot aan de regering van Koning **LODEWIJK NAPOLEON** verdeeld in vier kwartieren, als:

I. Het kwartier van Eemland,

II. Het Overkwartier,

III. Het Nederkwartier en

IV. Het kwartier van Montfoort, ieder van welk eenen afzonderlijken Maarschalk had. Thans is deze provincie verdeeld in twee arrondissementen, 1°. dat van Utrecht en 2°. van Amersfoort, tellende op den 1en Januarij 1835 deze Provincie 135,521 zielen, (*) welke 6 steden en 86 dorpen en buurten bewonen, terwijl dit bij de volkstelling van het jaar 1796, het getal van 92,904 zielen bedroeg. De armenscholen, benevens die, in dewelke aan behoeftige kinderen, in gemeenschap met anderen een kosteloos onderwijs gegeven wordt, bedroegen 87 in het jaar 1833, waaronder 5 Zondagscholen en eene klein-kinderschool, waarin te zamen 5,935 leerlingen onderwezen werden, terwijl het geheel getal kinderen, hetwelk op de verschillende scholen onderwijs genoten op den 1 Januarij 1834, 16,529 beliep (†).

(*) Zie verslag van de Gedeputeerde Staten der Provincie Utrecht 1835.

(†) Als boven 1834.

In deze Provincie worden voornamelijk paarden-, runder- en andere markten gehouden, welke niet weinig tot derzelver bloei medewerken.

Het provinciale wapen was voortijds van keel (rood), beladen met een zilveren kruis; in 1534 toen dit gewest met Holland onder eenen Stadhouder kwam, werd het wapen gevierendeeld, keel en goud het eerste en vierde, beladen met een zilveren kruis, het tweede en derde met eenen Leeuw van keel, hebbende tot middelschild het tegenwoordige wapen der stad Utrecht.

Dit gewest is afwisselend in bezit geweest van de Batavieren, Romeinen, Wilten, Vriezen, Franken en andere volken; doch op het einde der zevende eeuw door deze laatsten overwonnen, werd hetzelfde in tweeën verdeeld, het gedeelte ten zuiden van den Rijn verbleef onder het gebied der Franken, terwijl de andere oever aan de Vriezen behoorde.

PEPYN VAN HERSTAL voerde er het eerst het Christendom in, en WILLEBRORDUS werd in 696 eerste Aartsbisschop der Vriezen, en vestigde zijnen zetel te Utrecht. Van dezen tijd tot in 1580, is deze landstreek door 61 Bisschoppen bestuurd geworden, waarvan de beide eersten en de laatste den titel van Aartsbisschoppen voerden, terwijl de overigen slechts Bisschoppen genaamd werden. De drie laatsten waren echter alleen bekleed met het geestelijk gezag.

In de 9^e en 10^e eeuw had deze Provincie bij afwisseling veel te lijden van de invallen der woeste Noormannen, die alles te vuur en te zwaard vernielden; alsmede in lateren tijd, toen de Bisschoppen het zwaard aangordden, door de gedurige oorlogen

met de Graven van Holland, de Hertogen van Gelderland en andere Graven en magtige Heeren, tot dat in het jaar 1528, Bisschop HENDRIK VAN BEYEREN, het wereldlijk gezag van zijn bisdom overdroeg aan Keizer KAREL V., ten einde door deszelfs bescherming ten minste het geestelijk gezag te kunnen behouden (*).

In het jaar 1543 werd deze Provincie deerlijk geteisterd door eenen inval van MAARTEN VAN ROSSUM, die de Gelderschen aanvoerde, en verscheidene dorpen plunderde, terwijl de stad Amersfoort dit voor eene som van f 80,000 afkocht. Eene zware overstroming, onder den naam van den allerheiligen vloed, veroorzaakte in het jaar 1570 in het Sticht eene aanmerkelijke schade.

Nadat de afstand der regering van Keizer KAREL V. aan zijnen zoon PHILIPS in het jaar 1555 had plaats gehad, leed sedert dien tijd deze Provincie jammerlijk onder de brandschattingen der Spaansche troepen, hetwelk nog vermeerderd werd door den bloedraad welken de Hertog VAN ALVA in het jaar 1567 oprigtte; tot het uiterste gebracht, scheurde zij zich van de Spaansche regering af, en voegde zich bij de Unie der 7 Prov., binnen hare hoofdstad in het jaar 1579 gesloten, ten gevolge waarvan zij door hare eigen Staten bestuurd werd, onder de benaming van de Staten 's lands van Utrecht, staande met de andere vereenigde gewesten onder het opperbestuur van de Algemeene Staten, aan wier hoofd de Stadhouder stond; welke regering heeft voortgeduurd tot in het jaar 1795.

(*) Zie dit Tijdschrift. 1ste deel. 2de stuk. bl. 105.

Een zware ramp trof haar in het jaar 1672, door de bezetting der Franschen onder LODEWIJK XIV; 17 maanden was zij overstroomd met krijgsvolk, die willekeurig de inwoners uitplunderden en mishandelden, terwijl de geheele verwoesting van het platte land voor *f* 450,000 werd afgekocht.

De Provincie nam mede een werkzaam deel in de geschillen die onder de regering van Prins WILLEM V. gerezen waren. In het jaar 1787 werd zij door de pruisische troepen, die het stadhoudelijk gezag hier wederom herstelden, bezet, en 8 jaren daarna, bragten de Franschen haar tot eenen staat van verval, die tot in het jaar 1813 voortduurde, waarvan men slechts één jaar kan afzonderen, in hetwelk de stad eenigen voorspoed genoot, doordien LODEWIJK NAPOLEON in dezelve zijnen zetel had gevestigd, en een gedeelte van het vele geld, dat zijne verkwistende hofhouding kostte, alhier in omloop bragt. In het jaar 1810, onder de regering van Keizer NAPOLEON verloor deze Provincie hare zelfstandigheid en naam, en werd ingelijfd in het Departement van de Zuiderzee, hetwelk voortduurde tot in het jaar 1813, toen de Franschen op nieuw plaats maakten voor de troepen der verbondene Mogendheden, die den afstammeling van het oud doorluchtig geslacht van Oranje Nassau in zijne regten herstelde, ten gevolge waarvan zij in haren vroegeren staat werd terug gebragt, met uitzondering van eenige verandering in de grensscheiding en titel.

Dit kort berigt over de Provincie in het algemeen, oordeelden wij verpligt te zijn ter neder te stellen, bevorens onze lezers meer afzonderlijk door de verschillende onderdeelen van dezelve te voeren, zullende wij van tijd tot tijd de onderscheidene steden, dorpen, kasteelen, landhuizen enz. afzonderlijk behandelen; in de volgorde echter zullen wij geene bepaalde rigtsnoer volgen; wij hebben ons voorgesteld fragmenten uit, en bouwstoffen voor de geschiedenis te leveren, en wij meenen hierdoor zoowel voor het onderhoudende te zorgen als het nuttige te beoogen, dewijl op deze wijze met meer gemak, belangrijke stukken, met welker inzending men ons zou willen vereeren, onder deze fragmenten hunne plaats kunnen vinden, terwijl wij ons voorbehouden op een reeds behandeld onderwerp terug te komen, wanneer de omstandigheden zulks vorderen. — Wij zullen een begin maken met het dorp

De BILT en Omstreken.

De Wittevrouwenpoort uitgaande, valt ons de plaats waarop, in het vorige jaar het Kruis Gasthuis nog stond, doch sedert is afgebroken, het eerst in het oog; in het jaar 1408, op St. Jorisdag (23 April) werd de eerste steen van dit gesticht gelegd, en in het jaar 1412 is aldaar eene broederschap opgericht door THEODORUS RUYSCH, kanonnik van St. Jan, ter herberging van arme lieden, voornamelijk van Pelgrims, die na het sluiten van de poorten vóór de stad aankwamen. In het jaar 1579 reeds werd tot deszelfs afbreking besloten; dit lot echter viel toen alleen de kapel te beurt; het gasthuis, na de ontrui-

ming der dischgenooten , in het jaar 1819 tot een arsenaal ingerigt , en niet behoorlijk onderhouden zijnde , ontsierde deze anders zoo bekoorlijke voorstad ; terwijl nu in deszelfs plaats nieuwe huizen verrijzen , waaraan bij den toenemenden bloei der stad nog steeds behoefte gevoeld wordt.

Aan het einde der Wittevrouwenstraat bij de Gildbrug , aldus genaamd naar eene poort , tot beveiliging der stad gebouwd , (*) is thans 's Rijks Vee-artsenij-school , welke zeer bloeiende is : dit gebouw was vroeger eene uitgebreide katoendrukkerij , die het echter even min als andere , tegen de Engelsche concurrentie heeft kunnen volhouden. Het voormalig gebouw der fabriek is zeer doelmatig tot het tegenwoordig gebruik ingerigt , en strekt grootendeels tot woning van de jonge lieden die tot veeartsen worden opgeleid , zoowel als der beampten. Weleer behoorde het grootste gedeelte van dit terrein aan de buitenplaats Gildenstein , waarvan het huis tegenwoordig tot woning dient voor den Hoogleraar , die tevens Directeur van dit gesticht is (†).

Aan de overzijde is op de plaats waar voorheen

(*) Buiten alle de hoofdpoorten bevonden zich sterkten met zware steenen vleugels ; de poort waarvan hier gesproken wordt is welligt of door de Gilden gesticht of werd door hen bewaard ; buiten de Tolsteeg stond dezelve bijna aan het einde der Ganzesteeg ; buiten de Catharijnepoort op de hoogte waar thans de zoogenaamde weide naar Jaffa begint ; en buiten de Waard was , behalven de poort van de bemuurde Waard , nog eene voorpoort , bekend onder den naam van Pelcuspoort.

(†) Deze belangrijke inrigting hopen wij later afzonderlijk te behandelen.

de herberg het Boompje stond, de fraaije buitenplaats de Oorsprong door den Heer u. w. t. CASIUS aangelegd, thans het eigendom van den Heer BARNEVELD, welke plaats de nieuwe Baan met het Hoogeland, op eene groote schaal door den Heer w. e. RAM gebouwd, vereenigt, en aldus deze partij als één uitgestrekt buitengoed doet voorkomen.

Achter het lusthuis het Hoogeland, stond voorheen het klooster Oudwijk van de Benediktijner orde, voor adellijke Jonkvrouwen door Machtildis, Burggravin van Utrecht, in het jaar 1131 gesticht; de kerk echter later volbouwd, werd in 1171 door den Bisschop GODEFRIDUS aan de H. Maagd en den H. Stephanus gewijd. Bij den voortgang der hervorming werd in het jaar 1580 gehandeld over het afbreken van dit klooster, welk lot dan ook twee jaren later den torens te beurt viel; op het aanhouden echter van vele personen, bleef het klooster staan tot het jaar 1584, wanneer het door eenige opgeruide burgers is in brand gestoken, nadat de Raad reeds besloten had hetzelfde aftebreken. Op derzelve plaats staat thans een buitenverblijf, waarin eene kostschool gevestigd is. Op een stuk grond van dit klooster werd in het jaar 1637 de Maliebaan aangelegd.

De weg naar het dorp werd vóór het jaar 1433 reeds bestraat, daar in dat jaar uitdrukkelijk verboden werd denzelve te berijden met ijzer beslagen raderen, op de boete van 5 pond ieder rad. In 1470 werd het onderhoud van den weg aanbesteed aan den straatmaker ZANDER MATHJSZE gedurende zijn leven, voor 200 pond de